

Severokarpatská skupina a význam nálezu hrobu z Popradu – Matejoviec

Ondřej Vachek, UČO 449450

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie

Klíčová slova: doba stěhování národů, Severokarpatská skupina, knížecí hrob, Poprad – Matejovce, organické materiály, vykradená hrobka

Key words: the Migration period, the North Carpathian group, princely grave, Poprad – Matejovce, organic materials, robbed tomb

1. Severokarpatská skupina

1. 1. Úvod

Lokalizována byla na severovýchodní části dnešního Slovenska (území regionů Turiec, Liptov, Orava a Spiš) a také na protilehlé straně karpatského hřebene v jižní části dnešní Polska. Tato hornatá oblast byla osídlena po více než dvoustleté přestávce, která následovala po zániku Púchovské kultury. Pojmenování „severokarpatská skupina“ nahradilo a obsahově upřesnilo dříve používaný termín „prešovský typ“, dle nálezů z eponymní lokality v Prešově v údolí řeky Torysy. Tyto nálezy byly v minulosti některými badateli mylně označeny jako nejstarší slovanský horizont na území střední Evropy s datováním do různých období (3. – 5. století po Kr.). Vedle je k tomu především zdánlivá podobnost s keramikou pražského typu. Dnes je však tato myšlenka díky většímu množství nálezů a jejich podrobnějšímu rozboru vyvrácena.

1. 2. Zařazení, osídlení a pohřební ritus

Dnes již jasně převládá názor, že severokarpatská skupina měla germánský charakter. Tomuto napovídá i jistá příbuznost materiální kultury s pozdně przeworskými skupinami typu Dobrodzień z jižní oblasti dnešního Polska. Předpokládá se pravděpodobné překročení karpatského hřebene nositeli této kultury směrem k jihu a osídlení severovýchodní části dnešního Slovenska vylidněné po zániku púchovské kultury. Také zde vidíme značné východní vlivy z postčernjachovského prostředí.

Nové osady severokarpatské skupiny byly zakládány v jednom časovém horizontu především podél řek a potoků (např. řeka Torysa – Ostrovany) a předpokládá se jejich osídlení po dvě generace. Často zde však také vidíme využití starých opuštěných sídel púchovské kultury (např. Liptovský Ján, Liptovská Mara, Turík). Řídkým není ani epizodické osídlení jeskyní (např. Liskovská jaskyňa, Vyvieračka v Prosieckej doline), což může vypovídat o jakémisi krizovém stavu v době jejich osídlení.

Hroby ani pohřebiště nebyly do nálezu knížecího hrobu v Popradu – Matejovciach známy. Předpokládá se možná kremace mrtvých a následný rozptyl jejich křemáčních pozůstatků.

1. 3. Nálezy

Charakteristickým znakem severokarpatské skupiny je keramika. Převažují jednoduché v ruce zhotovované hrnce, misky a rozměrné zásobnice z nekvalitní hlíny s množstvím přidaných kamínků a slídy zdobené liniemi vlnovek a vpichů. Na východě osídleného území se však také setkáváme s jemnou keramikou vyrobenou na kruhu, což máme za poukaz na doznívání vyspělého antického hrnčířství.

Významným znakem je také vyspělé kovářství. Na vícerych starých púchovských hradiscích v těžko dostupných polohách vznikají kovářská střediska, kde se zhotovují výrobky vysoké kvality (např. Liptovský Ján, Lazisko, Vyšný Kubín). Nacházíme zde množství železných předmětů i výrobního odpadu, chybí zde však výraznější doklady směny. Výskyt cizích výrobků však často nalézáme v otevřených osadách (např. Vrbov, Ostrovany), setkáváme se s nálezy severoafrické sigillaty či středomořských mušlí, které se do Evropy dostaly s proudem přicházejícího germánského a nomádkého obyvatelstva.

1. 4. Závěr severokarpatské skupiny

Koncovou fází severokarpatské skupiny datujeme před polovinu 5. století po Kr. Upřesňují nám ji především vzácné nálezy z výšinných sídlišť, jako jsou bohatě zdobené přezky typu Strzegocice/Tiszaladány, které se našly například v Turíku, nebo depoty stříbrných šperků typu Kačín z lokality Sásová či Kšinná.

2. „Knížecí“ hrob z Popradu - Matejoviec

2. 1. Konstrukce hrobky

Na podzim roku 2005 byl při zemních pracích na průmyslové zóně v Popradu – Matejovciach objevena dvojkomorová konstrukce (hrobka) zapuštěná do jílovitého podloží, ve které se díky přítomnosti vody dochovalo unikátní množství organických materiálů (nábytku, textilu, kůže i samotných komor). Čtyři měsíce trvajícím záchraným výzkumem vedeným PhDr. Karolem Pietou, CSc., kterého se zúčastnili i odborníci z mnoha evropských států, odhalil z trámů sestavenou dřevěnou hrobku o rozměrech 25x15x380 cm, ve které se nalézala vnitřní komora obdobné konstrukce s rozměry 170x290 cm. Celou stavbu překrývala sedlová střecha s trojúhelníkovými čely. Veškeré konstrukční díly obou komor byly zhotoveny ze smrkového dřeva.

2. 2. Zachování organických nálezů

Při výzkumu bylo zjištěno, že hrobka byla v minulosti vyloupena, pravděpodobně již pár let po inhumaci mrtvého, čemuž napovídají datovatelné nástroje, které vykradači zanechali v hrobce a také skutečnost, že některé části skeletu mrtvého se našly ještě v anatomické poloze (rozklad těla tak zřejmě ještě nebyl dokonalejší). Paradoxně díky zlodějům byla hrobka zaplavena vodou z vykradačské šachty, a proto se v ní dochovaly tak cenné organické nálezy.

Dendrochronologickou analýzou bylo zjištěno stáří obvodové komory na 380 ± 27 let po Kr. a na místě bylo rozhodnuto o rozebrání hrobky na in situ bloky a jejich převezení do laboratoří v severoněmeckém Schleswigu, kvůli zdejší zkušenosti s prací s organickými materiály. Zde byly bloky pečlivě rozebírány a zkoumány pomocí mikroskopů a jemných nástrojů (skalpelů, pinzet).

2. 3. Nálezy z hrobky

V hrobce bylo objeveno větší množství zbytků látek, zhotovených jak plátňovou tak keprovou vazbou a také látku tkanou na tzv. kartičkách. Významným nálezem jsou také zbytky zlatých nití, které mohly být pravděpodobně součástí pohřebního roucha. I přes fakt, že hrobka byla vykradena, se zde zachovala také část hrobového inventáře zemřelého. Dochovala se jedna kožená bota, z roucha se zachoval ozdobný kožený lem a prolamovaná část. Nejvíce nálezů se nacházelo v jihozápadním rohu hrobky, na které s největší

pravděpodobností vykradači z nějakých důvodů zapomněli. Zde jsou jedinečným nálezem skleněné hrací žetony a vyřezávaná hrací deska, která měla z jedné strany šachovnici a z druhé mlýn, dále se našlo osm hliněných nádob, bronzové vědro, proutěný košík s pozůstatkem vepřové šunky, také fragmenty dřevěného nábytku (např. stůl z topolu). Ze samotného zemřelého se zachovalo pouze několik článků prstů, obratlů a žeber a jeden femur. Antropologicky byl určen jako 20 – 25letý muž s předpokládanou výškou 172 cm.

2. 4. Shrnutí

Pouze velmi významnému představiteli germánské nobility mohl být vystrojen tak okázalý pohřeb, který svou konstrukcí silně připomíná antické sarkofágy. Především proto, že se zde našly již zmiňované trojúhelníkovité štítové hrobky, které naznačují její předchozí vzhled připomínající dům. Také proto se vžil již používaný název „knížecí hrob“. Etnicitu zemřelého knížete jde vzhledem ke komplikované etnické mapě tohoto území určit jen těžko, možnost je zařazení zemřelého k severokarpatské skupině, která inklinuje ke germánským Vandalům. Oproti tomu však analýza DNA prokázala, že nebožtík se narodil někde mezi Volhou a Uralem, tudíž lze vyvozovat i možný gótský původ.

Především však jde o evropsky unikátní nález, hlavně díky množství dochovaných organických materiálů indikující společenský status zemřelého. Ironií zůstává, že samotné vykradení hrobky, které nás jistě připravilo o značné množství honosných milodarů, které měl zemřelý uloženy na svou poslední cestu, zároveň zapříčinilo unikátní zachování organických nálezů, které jsou pro poznání tohoto období neméně cenné.

Resumé:

The North Carpathian group can be traced at the end of Roman Period and to the beginning of the Migration period. It was located on the north-eastern part of present-day Slovakia and on the opposite side of the Carpathian ridge in the southern part of present-day Poland. New settlements of the Northern Carpathian group were set up in one-time horizon, especially along the rivers and streams. However, we can also learn that they often made use of the old abandoned settlements of the Púchov culture. The hallmark of the North-Carpathian group is a pottery of poor quality clay with a number of impurities. Another important feature is also their advanced blacksmithing. New forges arose on many old and difficult-to-access elevated Púchov settlements where they made high-quality products.

A wooden constructed, unique chamber tomb that dates back to 380 ± 27 AD was discovered in Poprad-Matejovce, Northern Slovakia in 2005. The chamber stood on a platform of twelve long timbers at a depth of 495 cm from the original surface. The well preserved burial with its inventory including mainly wooden, leather, and textile objects was considered to be of high value. The tomb affirms to the high level of architectural construction in the Carpathian Area of 4th and 5th centuries AD, while the grave inventory shows the princely status of the deceased and provides new inputs about the close relations between the German elite and the Roman Empire.

Literatura:

Pieta, K. 2002: Osídlenie Slovenska v dobe sťahovania národov. In: Ruttkay, A. -Ruttkay, M. -Šalkovský, P. (eds.). Slovensko vo včasnom stredoveku. Nitra, 11 – 22.

Pieta, K. 1991: The North Carpathians at the beginning of the Migration Period. *Antiquity* 65, 376 – 387.

Pieta, K. - Roth, P. 2007: Kniežacia hrobka z Popradu-Matejoviec. *Pamiatky a múzeá* 2007/3, 44-47.

Pieta, K. 2009: Das germanische Fürstengrab aus Poprad-Matejovce. In: von Freeden, U. – Friesinger, H. – Wamers, E. (Hrsg): Glaube, Kult und Herrschaft. Phänomene des Religiösen im 1.Jahrhundertn.Chr. In Mittel- und Nordeuropa. Bonn, 107-122.

Štolcová, T. - Zink, G. - Pieta, K. 2009: Textiles from the chieftain's grave in Poprad-Matejovce - report on the first stage of the laboratory examination. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 39/2, 263-277.

Štolcová, T. 2010: Kniežacia hrobka z Popradu-Matejoviec: laboratórne spracovanie in situ blokov s organickými nálezmi. (Informačná správa AÚ SAV v Nitre).

Elektronické informační zdroje:

www.archeologiask.sk/rim-a-stahovanie-narodov/clanok/article/kto-bol-velmoz-pochovany-pod-tatrami-1.html

www.epochaplus.cz/?p=1916

www.mpov.uw.edu.pl